

רקפת נחמדת מאוד

רקפת מצויה, הפרח הלאומי של ישראל, שימשה השראה לשלל שירים, שמות ואגדות. אבל היא לא רק יפה. לרקפת אין ספור שימושים רפואיים, וכיום אך מנסים להפיק מפקעותיה חומר אנטי סרטני. מתחת לסלע צומחת לפתע

איראן וכן מצפון מערב אפריקה ועד סומליה.

ההבדל בין שני המינים הקיימים בארצנו הוא בגודל הפרח, העלים ועוקץ הפרי. ברקפת מצויה, אורך הכותרת כ-2-3 סנטימטרים וברקפת היוונית, כ-1-1.5 סנטימטרים. הרקפת היוונית גדלה בארצנו בחרמון, בצפון הגולן (יער אודם) ובשמורת הר מירון. ואילו מן הרקפת המצויה טופחו כמאתיים זני רקפות תרבותיות. ההבדל בין הזנים הוא בצבע, בגודל, במספר, בצורת הפרחים ובעונת פריחתם.

אקולוגיה, האבקה ועוד

צמח הרקפת מחוסר גבעול ועוקצי הפרחים יוצאים מהפקעת המצויה באדמה. הפקעת מגיעה לקוטר של כ-15 סנטימטרים ואורך חייה כעשרים שנה. עלי הרקפת דמויי לב, צבעם ירוק מוכתם בלבן בצדס העליון, וסגול אדמדם בצדס התחתון.

עונת הפריחה של רוב אוכלוסיות הרקפת המצויה היא בחורף ובתחילת האביב. ישנן מספר אוכלוסיות של רקפת מצויה, בהן הפריחה מקדימה - הפרחים מופיעים לפני הגשמים הראשונים ולפני התפתחות העלים. לרקפות מהאוכלוסיות

כתיבה: סלמאן אבורוכון, מנהל אגף חינוך והדרכה, רשות הטבע והגנים

הרקפת, משפחתה וקרוביה

הרקפת המצויה והרקפת היוונית הן שתי הנציגות בארץ של משפחת הרקפתיים, המונה בעולם כ-24 מינים. בישראל ישנם שמונה מינים משישה סוגים שונים המשתייכים למשפחה זו. לסוג רקפת בלבד עשרים מינים שונים, המצויים בחבל הים תיכוני, מספרד ועד

פ עמוני הסתיו נשמעים באופק, החצב פורח והקיץ בורח. בתחילת הסתיו מנצות ראשונות הרקפות, והאחרונות בהן נושקות לחודש מאי ותחילת הקיץ. הרקפות מקשטות שטחי טרשים ומדרונות סלעיים בכל רחבי החבל הים תיכוני בצבעי לבן, ורוד ולילך, ומבשמות את האוויר בניחוחן.

הרקפת, כזכור, נבחרה ב"בחירות דמוקרטיות" להיות הפרח הלאומי של מדינת ישראל. מכל פרחי הארץ אין לה מתחרים במספר השירים שנכתבו אודותיה. רק בקרב ערביי הארץ, זכתה הרקפת ביותר מעשרים שמות.

” אחד השמות הקדומים לרקפת בערבית הוא "סבונית אל מוסא" - כנראה על שם הנביא משה, שידע על השימוש ברקפת כתחליף לסבון. הפלחיות אך השתמשו בפקעות החצויות להסרת כתמים בכביסה

אותן בעיניהם (בלבד). שמורת טבע אלוני אבא מציעה שילוב מרשים של פריחת חורף ומרבד צבעוני וקסום של רקפות, כלניות, נוריות, זהביות ודמומיות - והכול בשטחי יער פארק של אלוני תבור. כך גם בשמורת הר חורשן, ברמת הנדיב ובשטחי החורש של הגליל, הכרמל, רמות מנשה, בשומרון ובהרי יהודה. כשנטייל ונהנה מהרקפות ומפרחי הבר הרבים והטובים, נזכור שהם אוצרנו הלאומי.

האלה אפשר להתייחס כאל "מבשרות גשם" בדומה לחלמונית גדולה, סתונית וחצב מצוי. מבשרי גשם אלה פורחים באופן סדיר ללא עלים. העלים מופיעים במינים אלה רק לאחר היורה, מכיוון שהמים הם אלו המעוררים צמיחת עלים חדשים. האות לפריחה של מבשרי גשם הוא ירידת טמפרטורה, האופיינית לסוף הקיץ, ופערים גדולים בין יום ללילה. פרחי הרקפת הפוכים לכאורה בצורתם,

”שמורת’ הרקפות שליד קיבוץ גלעד הפכה לאתר עלייה לרגל. שם, מתחת לעצי האורן הנטועים, ‘חוגגות’ הרקפות בצל האורנים, ורבבות רבבות של חובבי טבע מלטפים אותן בעיניהם (בלבד)

”

שמות ומשמעויות

פירוש השם הלועזי-יווני של הרקפת הוא מעגל, *Kyklos* (קיקלוס), בשל פיתולי הפרי במעגלים. השם המדעי הוא *Cyclamen* (סיקלמן).

בארצנו זכתה הרקפת לשמות רבים. במהלך שלושים שנות התעניינות בשמות הפרחים בערבית, הצלחתי ללקט יותר מעשרים שמות לרקפת המצויה:

- עצה אלראעי - מקל הרועה. בשל עוקץ הפרח הכפוף, המזכיר מקל הליכה הנפוץ אצל רועים.
- צאבון אלראעי - סבון הרועה. בשל היות הפקעת תחליף לסבון. הרועים, למשל, נהגו לחתוך פקעת של רקפת, אותה שפשפו על מקום הכתם, שהורטב במים קודם לכן.
- סבונית אל מוסא - שם נוסף הקשור לסבון וכנראה קדום יותר, כנראה על שם הנביא משה שידע על השימוש ברקפת כתחליף לסבון.

כמו רבים מפרחי החורף (זלזלת הקנוקנות, כדן, גביעונית הלבנון, יקינטון מזרחי), כנראה למניעת הרטבת גרגרי האבקה והשחתתם.

היכן מסתרות הרקפות

אמנם האזור הים תיכוני, טרשיו ומדרונותיו הסלעיים הם בית חיותה המועדף של הרקפת, אך במרוצת השנים כבשה הרקפת גם משטחים נרחבים בשטחי ייעור של אורנים.

עליות לרגל לכבוד פרחים הפכו למסורת בקרב מטיילים בארצנו: לאדמונית החורש בהר מירון, לאירוס הגלבוה בגלבוה, לכלניות בבתרונות בארי ובשמורת פורה, וכן לתורמוסים, סחלבים ורקפות. "שמורת" הרקפות שליד קיבוץ גלעד הפכה לאתר עלייה לרגל. שם, מתחת לעצי האורן הנטועים, "חוגגות" הרקפות בצל האורנים, ורבבות רבבות של חובבי טבע מלטפים

**מתוך "צבעים"
מאת רחל:**

משחירה אדמה נחרשת
פני המים - תכלת ואור
מזריקה בשורת הדשא
בחגוי הגבעות במסתור,
ורקפת צנועה מבקשת
להוריד על סלע אפור.

- עליון אל קאדי/חאכם - מקטרת השופט. מכיוון שהפרח עם העוקץ הכפוף מזכיר מעין מקטרת.
- סקוקיה, סקוקו, שקוקויה, סקיקאו - סדקים/חגווי הסלע. בית החיות העיקרי של הרקפת.
- בחזור מרים - הקטורת של מרים. בשל ריח הפרח העדין.
- תאג' סולימאן - כתר/נזר שלמה המלך. בשל צורת הפרח ככתר מלכות.
- קרון אלע'זאל - קרני הצבי. היות והפרחים מזכירים קרני צבי.

שימושים רפואיים

למרות שימושיה הרבים, הרקפת היא ערך טבע מוגן, וחל איסור לפגוע בה על פי חוק. מימי דיוסקורידס (המאה הראשונה לספירה) ועד ימינו אנו, נכתב על שימושי הרקפת והשימושים בפקעת שלה - לגרימת הפלה, טיפול בצהבת, בעיות טחול, פצעים ומחלות עור.

אסף הרופא מוסיף שימושים כגון: ניקוי עיניים, הפסקת דמיעה והצמחת שיער. דאוד אל אנטאכי מונה גם: טיפול בבצקות, מחלות פרקים ומחלות נפש, הקלה על הלידה, הגלדת פצעים, שחזור עור, ניקוי זיהומים, הפלת עוברים, הקלה בכאב ראש ומזור לפגיעה בקיבה. ביישובים הערביים בארצנו השתמשו

באורז ובבשר בדומה לעלי גפן ממולאים. עוקץ הפרח נאכל וטעמו חמצמץ. מטעמי שמירת טבע לא נמליץ.

הדברה - כופתאות המוכנות מרסק פקעת רקפת עם קמח שימשו להדברת עכברים ולסימום דגים. (אל תנסו בבית).

וטרינריה - נזלת החמור טופלה על ידי שפשוף נחיריו בפקעת חצויה. שימוש דומה נעשה במקרים של מחלות עיניים אצל בהמות.

כביסה - השם צאבון אלראעי - סבון הרועים, מצביע על השימוש בפקעות לצורך כביסה. הפלחיות השתמשו בפקעות החצויות להסרת כתמים בכביסה.

בפקעות לאיחוי שברים ולטיפול בדלקות עיניים, מחלות עור, פצעים מוגלתיים ושלשול. עלי הרקפת משמשים לריפוי פצעים מוגלתיים לאחר כוויה. כיום, ברפואה המודרנית, מנסים להפיק מהפקעות חומר אנטי סרטני.

שימושים אחרים

דיג - דיוסקורידס הבוטנאי היווני כתב על השימוש בפקעת לציד דגים, שימוש אשר נמשך עד לאחרונה בארצנו. דיג זה אינו מומלץ והוא בלתי חוקי גם מטעמי שמירת טבע.

מאכל - עלי הרקפת ועוקצי הפרחים משמשים למאכל. העלים ממולאים